

Sylwia Karpowicz-Słowikowska

"Bolesław Prus : pisarz - publicysta - myśliciel", red. Maria Woźniakiewicz-Dziadosz, Stanisław Fita, Lublin 2003 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 98/1, 178-183

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nia pragnienia naśladowczego oraz przemocy, co jest konieczne ze względu na ideologiczne przesłanie utworu.

Powracająca fala Zalewskiego ma formę logicznie i rzetelnie przeprowadzonego naukowego wywodu. Autor precyzyjnie posługuje się językiem i terminologią. Konsekwentnie stosuje przyjęty aparat badawczy, na ogół udowadniając swoje tezy na kilku płaszczyznach.

Recenzowanej książce nie można odmówić nowatorstwa i świeżego spojrzenia na pisarstwo pozytywistyczne. Co prawda, pojawiają się w niej tezy interpretacyjne nie zawsze w sposób zadowalający udokumentowane, czasem stawiane autorytatywnie, jednakże nie umniejsza to jej wartości. Autor udowadnia, że nawet największe powieści tego okresu nie zostały jeszcze w pełni odkryte i mogą zaskakiwać swoich interpretatorów. Ponadto pokazuje, że mają one wymiar uniwersalny i można je postawić na równi z najwybitniejszymi osiągnięciami literatury europejskiej. Odczytanie arcydzieł Orzeszkowej i Prusa w kontekście mitycznym ujawnia niezwykle przenikliwość tych pisarzy, a także ich intuicję antropologiczną. Książka Zalewskiego stanowi zatem nowe, ciekawe spojrzenie na twórczość pozytywistyczną. Wydaje mi się, że zebrany przez autora materiał może zainteresować badaczy nie tylko literatury pozytywizmu, ale także Młodej Polski, gdyż wskazanie kontekstu mitycznego i baśniowego omawianych powieści pozwala odnaleźć elementy łączące dzieła powstałe w obu tych epokach.

Krystyna Bezubik

BOLESŁAW PRUS. PISARZ – PUBLICYSTA – MYŚLICIEL. Redakcja: Maria Woźniakiewicz-Dziadosz, Stanisław Fita. (Recenzent: Edward Pieścikowski). Lublin 2003. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ss. 438. „Obrazy Kultury Polskiej”.

Łatwiej jest krytykować, aniżeli tworzyć¹.

Z okazji 90. rocznicy śmierci Aleksandra Głowackiego odbyła się w Kazimierzu Dolnym oraz Nałęczowie w dniach 11–12 X 2001 (a więc w przededniu rocznicy przypadającej w maju 2002) konferencja naukowa. Chociaż sam bohater wydarzenia – Bolesław Prus – w 1896 roku napisał: „mam wstręt do mówienia o swoich utworach”², to potomnych nie powstrzymały nigdy te słowa. Również i tym razem poddano analizie całokształt twórczości pozytywisty. Materialnym efektem tego wielopokoleniowego spotkania prusologów stała się książka *Bolesław Prus. Pisarz – publicysta – myśliciel*.

Zamierzenia organizatorów konferencji, aby uwzględnić nie tylko twórczość literacką, ale również publicystykę oraz „dorobek [Prusa] jako myśliciela i popularyzatora wiedzy” (s. 7), nie do końca się powiodły. Przyjęta na potrzeby spotkania formuła: pisarz – publicysta – myśliciel, nie okazała się wystarczająco elastyczna. W związku z taką konwencją trzeba było dokonać kilku niezbyt oczywistych czy słusznych wyborów. Umieszczono w książce np. trzy artykuły o charakterze językoznawczym (Kwiryny Handke *Warszawa Bolesława Prusa i Stefana Żeromskiego*, Bożeny Matuszczyk *Frazeologia i metaforologia pozytywistyczna w „Lalce” Bolesława Prusa*, Violetty Machnickiej *Wybrane ele-*

¹ B. Prus, „Ogniem i mieczem”. Powieść z lat dawnych Henryka Sienkiewicza. W zb.: *Programy i dyskusje literackie okresu pozytywizmu*. Oprac. J. Kulczycka-Saloni. Wrocław 1985, s. 502. BN I 249.

² B. Prus, *Male uzupełnienie dużej „Książki jubileuszowej”*. „Kurier Codzienny” 1896, nr 132. Przedruk w: B. Prus, *Pisma*. T. 29: *Studia literackie, artystyczne i polemiki*. Red. Z. Szweykowski. Warszawa 1950, s. 225.

menty XIX-wiecznego języka potocznego Warszawy) w bloku tekstów dotyczących publicystyki autora *Emancypantek*. Jeżeli taki porządek miałby uzasadnienie w przypadku prac Handke oraz Machnickiej, które za materiał rozważań onomastyczno-słownikowych wybrały *Kroniki Prusa*, to zamieszczenie artykułu Matuszczyk – ze względu na przedmiot obserwacji, jakim była frazeologia *Lalki* – nie wydaje się słuszne. Najwidoczniej klucz „językowy” stanowił tutaj podstawowy wyznacznik układu tekstów. Z kolei artykuł Anny Martuszeńskiej (*O „zbiorowym człowieku” i utylitaryzmie Bolesława Prusa*) rozpoczynający blok „literacki” zdecydowanie lepiej sytuowałby się w sąsiedztwie prac poświęconych Prusowi jako myślicielowi i teoretykowi literatury. Badaczka zajęła się tu Prusowskim rozumieniem utylitaryzmu, użytecznością jako kategorią aksjologiczną, podjęła rozważania nad stosunkiem pisarza do tendencyjności. Takie umieszczenie rozprawy byłoby celowe choćby z tego względu, iż materiału do obserwacji, obok marginalnie wspomnianych *Emancypantek*, dostarczają przede wszystkim *Kroniki* oraz *Najogólniejsze ideały życiowe*. Należy dodać, iż szeroki kontekst filozoficzny i teoretycznoliteracki jest niewątpliwym atutem tego szkicu.

Książka określa przestrzeń zainteresowania współczesnych badań nad dorobkiem Bolesława Prusa. Zdecydowana większość artykułów (21 spośród 32) poświęcona jest twórczości literackiej. Wobec poruszonych tematów oraz heurystycznych rozwiązań niezwykle trafna okazuje się opinia Gadamera, który stwierdził, iż „interpretacja [to] »niekończące się zdanie«”³. Liczne prace przynoszą i tu, w omawianym zbiorze, nowe odczytania. Przykładem może być spojrzenie na postać Szumana, którego Józef Bachórz prezentuje w tekście *O doktorze Szumanie w „Lalce” Bolesława Prusa*. Artykuł ten jest próbą zerwania ze stereotypem bohatera jako szydery, sarkastycznego złośliwca, i ujęcia tej postaci w kategorii człowieka tragicznie rozdartego między rozsądkiem a uniesieniem romantycznym. Tym samym Bachórz umieszcza Szumana bliżej Wokulskiego, z którym łączy go dylematy ideowe. Są też rozprawy podejmujące względnie nowe zagadnienia, np. problem starości. Takim tematem zajęła się Maria Obrusznik-Partyka w szkicu *Problem starości w utworach literackich i „Kronikach” Bolesława Prusa*. Na szczególną uwagę zasługuje niezwykle esencjonalna, przekrojowa oraz wieloaspektowa praca Ewy Paczoskiej *Niemłodzi i starzy u Prusa*. Paczoska po raz kolejny potwierdziła swoje warsztatowe mistrzostwo, gdyż potrafiła w czytelny sposób okiełznać materię wielu utworów (analizuje *Lalkę*, *Kłopoty babuni*, *Pałac i rudere*, *Emancypantki*, *Dzieci*, *Faraona*, *Dusze w niewoli*). Nie we wszystkich pokonferencyjnych artykułach umiejętność syntetyzowania dorobku Prusa pod kątem wybranego motywu czy problemu łączyła się z przejrzystością wyводу, a także z pogłębioną analizą. Taką sytuację zaobserwować można przy lekturze tekstu Anny Kalinowskiej *Między stereotypem a lirycznym opisem – w poszukiwaniu modelu Prusowskiej noweli*, w którym autorka wydaje się przytłoczona nadmiarem materiału (przywołuje 15 nowel pozytywisty), wymykającego się spod kompozycyjnej dyscypliny i nie owocującego atrakcyjnością spostrzeżeń.

Najwięcej spośród artykułów poświęconych literackiej części dorobku Prusa przywołuje za temat *Lalkę* oraz *Emancypantki*. Utwory te potwierdzają swoją arcydzielność pozwalając na nowe odczytanie i ciągłe poszerzanie perspektywy interpretacyjnej. Warto podkreślić świeże spojrzenie na postać matki w *Emancypantkach* (Beata K. Obsulewicz-Niwińska, *Widok z Tamki. Prus i Szarytki*) czy na motyw okien w *Lalce* oraz utworach nowelistycznych (Magdalena Kreft, *Okna Bolesława Prusa*). Interesujące konteksty dla rozmów o wątku syberyjskim w *Lalce* przywołał w swym szkicu Tomasz Malowaniec (*Stanisław Wokulski – zesłaniec syberyjski wśród Czerskich, Czekanowskich i Dybowskich*). *Lalka* i *Emancypantki* stały się też dwukrotnie przedmiotem studiów nad powieścią roz-

³ H.-G. G a d a m e r, *Philosophie und Hermeneutik*. W: *Kleine Schriften*. T. 4. Tübingen 1977, s. 260.

wojową (Tomasz Sobieraj, *Twórczość Bolesława Prusa a konwencje powieści rozwojowej*; Joanna Zajkowska, „*Emancypantki*” Prusa i „*Wyzwolona*” Gomulickiego – dwie powieści o obcości i niespełnieniu na drodze do kobiecości). Stosunkami przestrzennymi i znaczeniem ruchu oraz wędrówki zajęła się Katarzyna Kościwicz (*Doświadczenie nowoczesności w „Lalce” i „Emancypantkach” Bolesława Prusa*).

Obok omówień *Lalki* i *Emancypantek* pojawiły się również prace poświęcone *Faraonowi* oraz *Placówce*. W ich przypadku stworzono interpretacje, które podały drogą popularnych już opinii⁴. Myślę tu o wystąpieniach Urszuli Kowalczyk *Egipt Bolesława Prusa. „Faraon”*, a także Doroty Kielak *Człowiek wśród posągów – „Faraon” Bolesława Prusa*. Podobny materiał badawczy wybrała Ewa Ihnatowicz (*Wyobrażenia Bolesława Prusa*), która na przykładzie *Placówki*, *Lalki* i *Faraona* zajęła się sprawą scjentyistycznego obrazowania oraz stylu w utworach Prusa.

Cieszy, że mimo dominacji artykułów poświęconych omawianym już wielokrotnie tekstom Prusa nie zabrakło prac o utworach mniej znanych. Na wyróżnienie zasługuje szkic Magdaleny Rudkowskiej *Bolesława Prusa „Dusze w niewoli”*. Powieść nie do napisania. Badaczka zbudowała ciekawe asocjacje, omawiając zarówno dorobek Prusa, jak i związki między twórczością autora *Kronik* a innymi wypowiedziami z epoki. Nie wahała się przy tym polemizować z wcześniejszymi sądami badaczy i pokusiła się o próbę skonstruowania całościowego obrazu pisarskiego rozwoju Prusa. Wdzięcznym materiałem do eksploracji okazał się utwór *Z żywotów świętych*, którego analizy podjęła się Barbara Bobrowska. W komparatystycznej pracy *Flaubert i Prus jako żywotopisarze* w ukonkretniający sposób rozważyła genologiczne zawiłości tej powstałej w 1891 roku paraboli. W dokonanym przez Bobrowską zestawieniu naturalnie więcej miejsca zajął Prus jako bohater konferencji. Podobną strategię przyjęli autorzy innych porównawczych rozpraw: wspomniana wcześniej Zajkowska („*Emancypantki*” Prusa i „*Wyzwolona*” Gomulickiego [...]), Anna Ochwat (*Bolesław Prus i Klemens Junosza-Szaniawski* – praca bardzo porządna ze względu na czytelny zamysł kompozycyjny i ciekawe paralele między pisarzami), Maria Jolanta Olszewska (*Bolesław Prus – o dramacie „ludowym”* {głos w dyskusji na temat „*Familii*” *Andrzeja Niemojewskiego*}).

Artykuły omawiające dorobek Prusa ujawniły jeszcze jedną tendencję, która wydaje się nie we wszystkich przypadkach skuteczna. Chodzi o metafizyczny aspekt jego dzieła. Takie analizy nie są zupełną nowością, prusologom znane są wszak opinie Szweykowskiego, który w swoim *opus magnum* – dwutomowym dziele *Twórczość Bolesława Prusa* z 1947 roku, w takim właśnie świetle przedstawia wybrane teksty pozytywisty. Zaskakujący jest nie sam temat, lecz sposób mówienia o duszy, o transcendencji, o Bogu w dorobku autora *Lalki*. Wypowiedzi Zygmunta Szweykowskiego, Feliksa Araszkiewicza, Edwarda Pieścikowskiego, Stanisława Fity, Józefa Bachórze⁵ przyzwyczyły nas do wyważonego, emocjonalnie neutralnego, choć merytorycznie zaangażowanego tonu wywodów na podobne tematy. W dzisiejszej humanistyce uwidoczniła się inna jakość – styl metaforyczny, ese-

⁴ Zob. np. J. Kulczycka-Saloni: *Wizja świata egipskiego w „Faraonie”*. „Prace Polonistyczne” 1946; O „*Faraonie*”. *Szkice*. Wrocław 1955; „*Faraon*” Bolesława Prusa. Warszawa 1967. – Z. Szweykowski: *Studia Prusa nad Egiptem*. „Zagadnienia Literackie” 1946, nry 4–6; *Twórczość Bolesława Prusa*. T. 2. Poznań 1947, rozdz. 3–4. – F. Ziejka, *Tajemnice „Faraona”*. „Ruch Literacki” 1974, nr 1.

⁵ Zob. np. Z. Szweykowski, *Twórczość Bolesława Prusa*. T. 1–2. Poznań 1947. – F. Araszkiewicz: *Bolesław Prus i jego ideały życiowe*. Przedmowa J. Krzyżanowski. Lublin 1925; *Bolesław Prus. Filozofia, kultura, zagadnienia społeczne*. Wrocław–Warszawa 1948. – E. Pieścikowski, „*Emancypantki*” Bolesława Prusa. Warszawa 1970. – S. Fita, *Pozytywista ewangeliczny. (Problematyka religijna w twórczości Bolesława Prusa)*. „Roczniki Humanistyczne” 1987, z. 1. – J. Bachórz, „*Placówka*” Bolesława Prusa. *Projekt kolejnej interpretacji*. „Pamiętnik Literacki” 1984, z. 3.

istyczność, uduchowienie dyskursu. Być może, jest to reakcja na hermetyczność języka naukowego. Przykład wymienionych badaczy-nauczycieli pokazuje jednak, iż prostota formy dobrze służy skomplikowanym treściom, a zgodna jest z Prusowskim ideałem „wielkiej duszy i pięknego ciała”⁶. Nowa metoda badawcza zauważalna jest w szkicu Anety Mazur *Obraz kosmosu w utworach Bolesława Prusa*. Zajmując się metafizyką w twórczości nowelistycznej i powieściowej autorka zastosowała frazeologię, która przeniosła kosmologiczne rozważania ze sfery tematu w sferę języka wywodu. Podobnej metodzie uległa również Janina Szczeniak w pracy *Metafizyczne eksploracje w „Powiastkach cmentarnych” Bolesława Prusa*. W zupełnie innym kierunku podążyła Elżbieta Flis, która w artykule „*Kolosalny duch wielowymiarowości. Bolesław Prus i „czwarty wymiar”*” w stylu jakże odmiennym od omawianych prac usiłuje uprawiać naukową, logiczną ekwilibrystkę. Badaczka zajęła się interesującą skądinąd teorią „czwartego wymiaru”, lecz dla tego skomplikowanego pojęcia nie znalazła – zdaje się – właściwych narzędzi.

Zdecydowanie większe panowanie nad językiem, a przede wszystkim nad kierunkiem dyskursu wykazali autorzy prac znajdujących się w bloku „publicystycznym”. Czyżby materia badań dyscyplinowała naukowców do przejrzystości toku wypowiedzi? Niewątpliwie badacze, którzy umieścili swoje prace w pokonferencyjnej książce, wypracowali już metody przydatne do opisu Prusowskiej publicystyki.

Artykułów należących do tej grupy było tylko kilka. Poza wspomnianymi wcześniej tekstami językoznawczymi, wśród których na wyróżnienie zasługuje szkic Kwiryny Handke ze względu na uogólniające uwagi o Warszawie w życiu Prusa i Żeromskiego, a także próbę odtworzenia wizerunku stolicy zaboru rosyjskiego w drugiej połowie XIX wieku, można wskazać tylko trzy rozprawy poświęcone *Kronikom* lub studiom krytycznoliterackim. Grupę tę rozpoczyna praca Stanisława Burkota (*Utarczki literackie Bolesława Prusa*), który zajął się historią stosunków między autorem *Faraona* a Aleksandrem Świętochowskim. Przy tej okazji badacz wypowiedział sporo interesujących sądów na temat poglądów Prusa na sztukę, przedstawił warsztat pisarza jako krytyka literackiego, a zrobił to na marginesie uwag na temat studium o *Farysie* Adama Mickiewicza oraz w oparciu o rozbudowaną recenzję *Ogniem i mieczem* Henryka Sienkiewicza. Przywołał również jako materiał faktograficzny *Sławę, Małe uzupełnienie dużej „Książki jubileuszowej”, Słowno o krytyce pozytywnej i Lalkę*. Do innych źródeł sięgnęła Agnieszka Friedrich (*Bolesław Prus wobec kwestii żydowskiej*), która – wspierając się tekstami *Kronik, Szkicu programu w warunkach obecnego rozwoju społeczeństwa* oraz niedokończonej powieści *Przemiany* – pokuśliła się o próbę syntetycznego ujęcia poglądów pisarza na problem żydowski. Ujawniła przy tym niekonsekwencje Prusa w stosunku do tego zagadnienia przy jednoczesnym wskazaniu stałości zasadniczych postaw. Potwierdziła tym samym opinię o żywym zaangażowaniu kronikarza w niezmiernie skomplikowaną kwestię. Na materiale publicystycznym oparła swoje rozważania również Karolina Janus (*Łódź w „Kronikach” Bolesława Prusa*). Udowodniła tym samym, jak nieprzebraną skarbnicą wątków jest zapis niemal 40 lat obserwacji dziennikarskich Prusa. Autorka w sposób bardzo czytelny omówiła źródła informacji o Łodzi (z których czerpał Prus oraz inni publicyści), spróbowała dokonać analizy ilościowej, a także jakościowej wypowiedzi poświęconych temu miastu, a przede wszystkim wskazała tematy i konteksty, w jakich sprawa Łodzi znalazła swoje miejsce w dorobku pozytywisty.

⁶ Chodzi o koncepcję Prusa („*Ogniem i mieczem*”, s. 546) dotyczącą dzieła sztuki. Twórca zwracał w niej uwagę na konieczną współmierność formy i treści. Pisał: „Dzieła sztuki składają się z dwu czynników, jakby z ciała i duszy. Duszą ich są przyczyny i zasadnicze cechy zjawisk, ciałem – ton, barwa, język, słowem to, co nazywamy formą. Słaba dusza i wątłe ciało wydają dzieła mierne, wielka dusza i piękne ciało – arcydzieła. Zaś piękna dusza w wadliwym ciele lub ułonna dusza w pięknym ciele tworzą dzieła pośrednie”.

Ostatni i licznie najskromniejszy blok studiów (5 prac) tworzą artykuły prezentujące Prusa jako myśliciela, filozofa czy polityka. W grupie tych wystąpień szczególnie wyróżniają się rozważania Tadeusza Budrewicza (*W sprawie „Najogólniejszych ideałów życiowych” Prusa-Głowackiego*). Ten doświadczony badacz poddał wszechstronnej obserwacji rozprawę, którą można uznać za sumę przemyśleń społecznych, politycznych, życiowych Prusa. Usytuował *Najogólniejsze ideały życiowe* w kontekście świadectw recepcji, genologii, wprowadził dzieło w dyskurs z całością twórczości autora *Lalki*, zrekonstruował myśl filozoficzną Prusa. W tym celu przywołał liczne szkice i artykuły, m.in.: *O ideale doskonałości*, *Co to jest szczęście?*, *Rachunek życiowy*, *Listy do młodego przyjaciela*, *Wczoraj – dziś – jutro*, *Od upadku do odrodzenia*, *Od czego zależy powodzenie w życiu*, *Nasze obecne położenie*. Najcenniejszym chyba spostrzeżeniem Budrewicza jest wniosek o ewolucji stosunku pisarza do problemów poruszanych w *Najogólniejszych ideałach życiowych*. Opinia taka możliwa była po dokonaniu porównania między trzema wersjami tego tekstu, jak również po odtworzeniu tła historyczno-politycznego, w jakim owe wersje powstawały.

Najogólniejsze ideały życiowe uczynił tematem wystąpienia także Maciej Gloger, który zajął się jednak innymi aspektami książki. Przede wszystkim umieścił dzieło Prusa w nurcie „filozofii życia”. I choć podjął wysiłek zdefiniowania zarówno zjawiska „filozofii życia”, jak i problemu „przełomu antypozytywistycznego”, przyjrzał się źródłom Prusowskich inspiracji, przywołał zagadnienie idei oraz ideału w myśli filozoficznej kronikarza, zastanowił się nad przyczynami niechęci czytelników do *Najogólniejszych ideałów życiowych*, to nie uchronił się przed nieprecyzyznością wyводу, małą klarownością języka, ową – wspomnianą wcześniej – metafizycznością czy zbytnią metaforycznością stylu.

Jakub A. Malik (*Cuda epoki. Bolesław Prus o wynalazkach, technice i nowoczesności. Przegląd*) zebrał w komplementarną całość uwagi Prusa na temat nowinek cywilizacyjnych. W tym celu odwołał się do odczytów: *O odkryciach i wynalazkach*, *O machinach prostych*, wspomniał esej *Jeden z cudów epoki, która nie wierzy w cuda* oraz fragmenty listów, *Kronik*, krótko przedstawił rolę wynalazków w *Lalce*, *Emancypantkach*, *Faraonie*.

Artykuł Stanisława Fity (*Polityka i etyka. Uwagi o „myśli politycznej” Bolesława Prusa*) dotyczy problemów wcześniej znanych, ale w pracy Fity znajdujących nowe, ciekawe oświetlenie. Badacz przyjrzał się stosunkowi pozytywisty do polityki. Szczególnie interesujące okazują się rozważania o roku 1905 w życiu i piarstwie Prusa. Niezwykle cenne są uwagi na temat jego związków z Narodową Demokracją, Stronnictwem Polityki Realnej, socjalistami. Spojrzenia te burzą mit kronikarza jako neutralnego obserwatora wydarzeń. Eksponują jednak po raz kolejny rolę pracy w twórczości i życiu Prusa. Blok rozpraw zamkniętych w formule: Prus-myśliciel, wieńczy artykuł Adama Tyszkę *Ludzie lewicy o Bolesławie Prusie. Przyczynek do dziejów postycziowej świadomości*. Umiejscowienie tej wypowiedzi w sąsiedztwie tekstów poświęconych dorobkowi bohatera obrad jest sygnałem kapitulacji wobec ograniczeń konwencji: pisarz – publicysta – myśliciel. W tak zaplanowanym układzie szkic o charakterze recepcyjnym nie znajduje w pełni swego uzasadnienia, choć niewątpliwie wprowadza nowe wątki do rozważań o spuściźnie literackiej, myślowej Prusa. Autor przywołuje wspomnienia Ludwika Krzywickiego oraz opinie Stanisława Brzozowskiego, czyli ludzi lewicy, o pisarzu. Dorzuca również garść uwag o stosunku Prusa do socjalistów (tu przytacza *casus* jego kroniki *Spasowicz wobec krytyki warszawskiej* i omawia związane z nią prywatne kłopoty twórcy *Lalki*⁷). Formuluje również sąd o charakterze bardziej uniwersalnym, dotyczący wzajemnych relacji pozytywistów i socjalistów.

⁷ Chodzi tu o historię napadu niezadowolonej z kroniki Prusa socjalizującej młodzieży studenckiej, która 26 III 1878 spoliczkowała pisarza tuż przed drzwiami jego mieszkania na ulicy Twardej. Kronikarz zamierzał pojedynkować się z głównym napastnikiem – Janem Sawickim, ale wobec jego choroby zrezygnował. Zajście to wycisnęło na psychice Prusa dożywotnie piętno i, być może, pogłębiło rozwijającą się agorafobię. Zob. też *Bolesław Prus. 1847–1912. Kalendarz życia i twórczości*. Oprac. K. Tokarżówna, S. Fita. Red. Z. Szwejkowski. Warszawa 1969, s. 188.

Lektura recenzowanej książki uświadamia kierunek, w jakim zmierza współczesna prusologia. A kierunek ten wyznacza, z jednej strony, potrzeba syntetyzowania wieloletnich badań nad dorobkiem Prusa, czego dowodem są studia będące próbą zamknięcia w uogólniającej formule – kwestii żydowskiej czy typologii nowel pozytywisty. Z drugiej strony, zaobserwować można działania mające na celu przeformułowanie „kanonicznych” już niekiedy odczytań utworów Prusa, co ujawnia się w – nie zawsze trafnych – interpretacjach „metafizycznych”. Za szczególnie ważne uznać należy artykuły poświęcone rozprawie *Najogólniejsze ideały życiowe*. Zasygnalizowały one lukę w badaniach nad dorobkiem intelektualnym pozytywisty i ukazały rozległe perspektywy analityczne.

Sylwia Karpowicz-Słowikowska

Wojciech Gutowski, WPROWADZENIE DO XIĘGI TAJEMNEJ. STUDIA O TWÓRCZOŚCI TADEUSZA MICIŃSKIEGO. (Recenzenci: Jacek Kolbuszewski, Jerzy Maciejewski). Bydgoszcz 2002. Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, ss. 424.

Ukazała się ważna książka dotycząca twórczości Tadeusza Micińskiego *Wprowadzenie do Xięgi Tajemnej* pióra Wojciecha Gutowskiego stanowiąca próbę ogarnięcia całości dzieła pisarza i szczegółowej interpretacji w perspektywie imponująco szeroko zakreślonej problematyki.

Poszukiwania Gutowskiego od wielu lat oscylują wokół zjawisk, problemów i tematów młodopolskiego imperium wyobraźni. Spojrzenie uczonego na epokę Młodej Polski pozwoliło mu stworzyć niezwykle bogatą panoramę interpretacji kluczowych zagadnień literatury przełomu XIX i XX wieku. Zwraca uwagę rozległość warsztatu autora prezentowanej publikacji, który ogarnia – jako badacz i edytor¹ – duży obszar historyczny. Tak więc, podjęte przez niego studia nad „mitem miłości” znalazły ukoronowanie w arcykawej monografii *Nagie dusze i maski. O młodopolskich mitach miłości*². Ponadto szczególnie intensywnie zajmuje autora problematyka religijna, której dotyczy zbiór studiów *Wśród szyfrów transcendencji*³, oraz motyw *sacrum* w książce *Z próżni nieba ku religii życia*⁴. Osobne i ważne miejsce w polu jego zainteresowań ma twórczość Tadeusza Micińskiego.

Już na początku swej drogi naukowej Gutowski przedstawił nowatorskie studium monograficzne *W poszukiwaniu życia nowego*⁵, które zasadniczo wzbogaciło wiedzę o autorze *Nietoty*, zarazem inspirując dalsze prace. Trzeba przy tym dodać, iż dzieła Micińskiego wielokrotnie zostają poddane przezeń wnikliwej interpretacji na kartach różnych jego książek. Miciński – długo lekceważony i zaniedbany badawczo, choć także edytorsko, mistrz liryki, dramatu i powieści modernizmu – nieodmiennie ciekawi Gutowskiego. Zainteresowania te wieńczy *Wprowadzenie do Xięgi Tajemnej* w całości poświęcone dziełom autora *W mroku gwiazd*. Składające się na książkę studia „przybliżają jedynie niektóre

¹ Jako edytor opracował *Poematy prozą* (Kraków 1985) i *Wybór poezji* (Kraków 1999) T. Micińskiego.

² W. Gutowski, *Nagie dusze i maski. O młodopolskich mitach miłości*. Kraków 1992 (i wyd. nast.).

³ W. Gutowski, *Wśród szyfrów transcendencji. Szkice o sacrum chrześcijańskim w literaturze polskiej XX wieku*. Toruń 1994.

⁴ W. Gutowski, *Z próżni nieba ku religii życia. Motywy chrześcijańskie w literaturze Młodej Polski*. Kraków 2001. Zob. też zbiór studiów: W. Gutowski, *Mit – Eros – Sacrum. Sytuacje młodopolskie*. Bydgoszcz 1999.

⁵ W. Gutowski, *W poszukiwaniu życia nowego. Mit a światopogląd w twórczości Tadeusza Micińskiego*. Warszawa-Poznań 1980.